

ДОСВІД КИЇВСЬКОЇ КОНСЕРВАТОРІЇ 1950-Х РОКІВ ЯК СКЛАДОВА МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ

Ю. М. Зубай

Київська муніципальна академія музики ім. Р. Глієра, м. Київ,
 Україна
 yuriyzubay@gmail.com

Y. Zubai

R. Glier Kyiv Municipal Academy of Music, Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0003-1475-8368>

Ю. М. Зубай. Досвід Київської консерваторії 1950-х років як складова музичної освіти

У статті висвітлюється малодосліджений період діяльності кафедри загального фортепіано Київської консерваторії — 1950-ті рр. Проаналізовано склад викладачів, їхній професійний шлях, методичну роботу, навчальні програми, репертуарні збірки та вигоди до студентів різних факультетів. Розкрито внесок окремих педагогів (І. Беркович, М. Сільванський, Ю. Толпін та ін.) у формування курсу загального фортепіано закладу як важливої складової музичної освіти. Простежено виконавську та редакторську діяльність викладачів, а також міжкафедральну співпрацю. Дослідження базується на архівних джерелах, що надає змогу комплексно реконструювати діяльність кафедри в означений часовий період і визначити її значення в підготовці професійних майбутніх музикантів.

Ключові слова: музична освіта, фортепіанна педагогіка, фахова підготовка музикантів, музично-педагогічна практика, історія Київської консерваторії.

Y. Zubai. The experience of the Kyiv Conservatory in the 1950s as a component of music education

The relevance of the research topic stems from the insufficient coverage in Ukrainian musicology of the activities of the general piano department of the Kyiv State Conservatory in the 1950s. This period is important for understanding the processes of formation and development of the music education system in Ukraine, particularly in the context of disciplines aimed at developing general piano skills in students of non-piano specializations.

The purpose of the article is to reconstruct the activities of the General Piano Department during the specified period on the basis of archival materials; to identify the teaching staff; to present their pedagogical, methodological and performing work; and to outline the features of the general piano course in the educational process of the Kyiv Conservatory.

The methodology of theoretical analysis combines historical-cultural, biographical and systemic approaches. The work uses archival documents, in particular personal files of teachers, transcriptions of meetings, curricula and repertoire collections. Elements of hermeneutic analysis are also used to interpret pedagogical practice in a broader cultural and educational context.

The results of the study include identifying the department's teachers in the 1950s and analyzing the main areas of their activity, in particular methodological, editorial and concert work. Active interdepartmental cooperation has been documented. Particular attention has been paid to the contributions of such educators as I. Berkovich, M. Silvansky, Y. Tolpin and others.

The scientific novelty of the article lies in the introduction of obscure archival materials and facts into scientific circulation, as well as in the comprehensive coverage of the activities of the general piano department of the Kyiv Conservatory in the 1950s.

The practical significance of the article lies in the possibility of using the collected material for further research into the history of music education in Ukraine, as well as for preserving and popularizing the pedagogical heritage of representatives of the Ukrainian piano school.

The concluding remarks attempt to reflect on the role of general piano in the system of higher music education in the post-war period and to reconstruct a comprehensive picture of the development of this discipline within the activities of a specific department based on authentic sources.

Keywords: music education, piano pedagogy, professional education of musicians, music-pedagogical practice, history of the Kyiv Conservatory.

Актуальність теми дослідження. Історія фахової музичної освіти в Україні є надзвичайно багатогранною, однак окремі її аспекти досі малодосліджені. Зокрема, недостатньо вивчена діяльність кафедри загального фортепіано Київської консерваторії в 1950-х рр. — періоду, який відіграв важливу роль у становленні методичних

основ викладання цього курсу. Увага більшості дослідників зосереджена на діяльності кафедр спеціального фортепіано та їхніх провідних викладачів, водночас як досвід педагогів, які працювали в галузі загального фортепіано, не отримав належної наукової оцінки. Вивчення структури навчального процесу, викладацького складу кафедри, репертуарної політики та методичних ініціатив дозволяє поглибити уявлення про комплексну підготовку музикантів різних спеціалізацій. Актуальність зумовлена також потребою відновлення історичної пам'яті про видатних педагогів, чия діяльність справила значний вплив на формування української фортепіанної школи. Реконструкція методичної та виконавської практики 1950-х рр. дозволяє осмислити еволюцію загального фортепіано як навчального курсу. Дослідження базується на архівних матеріалах і вводить до наукового обігу нові факти та імена. Це сприяє формуванню повнішої картини розвитку музичної освіти в Україні у ХХ ст. та збереженню національної культурної спадщини.

Методологія статті ґрунтується на принципах історико-культурного, біографічного та системного аналізу. Для комплексного висвітлення діяльності кафедри загального фортепіано Київської консерваторії в 1950-х рр. використано поєднання емпіричних і теоретичних підходів. Значну частину дослідження становить робота з архівними матеріалами, зокрема особовими справами викладачів, протоколами кафедральних засідань, програмами курсів, які зберігаються в Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтва України та міському архіві м. Києва. У дослідженні застосовано також елементи герменевтичного підходу, що дозволяє інтерпретувати педагогічні й мистецькі практики в контексті культурно-освітніх умов післявоєнного періоду. Комплексність методології забезпечила відновлення цілісної картини розвитку дисципліни «загального фортепіано» Київської консерваторії як важливого сегмента вищої музичної освіти в Україні в зазначений історичний період.

Мета статті — на основі архівних матеріалів реконструювати діяльність кафедри загального фортепіано Київської консерваторії 1950-х рр., окреслити склад викладачів у цей період, представити

їхню педагогічну, методичну та виконавську активність, виявити особливості функціонування курсу загального фортепіано в системі підготовки студентів різних факультетів. Завданням також є введення до наукового обігу молододосліджених фактів і документів, що надають змогу глибше зрозуміти специфіку музичної освіти цього періоду та заповнити прогалини в історії розвитку загального фортепіано як навчальної дисципліни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різновекторність української фортепіанної школи, зокрема її київського осередку, висвітлюється в працях Н. Гуральник (Гуральник, 2021), Т. Роциної та О. Ринденко (Роцина & Ринденко, 2013), К. Давидовського (Давидовський, 2012) та багатьох інших дослідників. Переважно в цих працях увага дослідників зосереджена на знах корифеях фортепіанної педагогіки, котрі працювали на кафедрах спеціального фортепіано, а педагогічна діяльність провідних викладачів дисципліни «загальне фортепіано» і загалом принципи взаємокомунікації педагогів цього напрямку музичного виховання залишаються переважно осторонь уваги дослідників.

Комплексно історія кафедри загального фортепіано Київської консерваторії (від 1959 р. — кафедри загального і спеціалізованого фортепіано) розглядалася в працях К. Фадеєвої та К. Шамаєвої (Фадеєва & Шамаєва, 2013), де науковиці вперше ввели в науковий обіг чимало цікавих деталей з історії кафедри 1914–1930 рр. З. Йовенко, Ж. Колодуб, Н. Магомедбекова (Йовенко та ін., 2013) переважно зосередили свою увагу на огляді діяльності кафедри в 1980–2000-х рр., аналогічно більш ретельно розглядаючи останні десятиліття діяльності кафедри в замітці про кафедру в монографії «Академія музичної еліти України. Історія та сучасність: До 90-річчя Національної музичної академії України ім. П. І. Чайковського» (Лашенко, 2004). Репрезентативною є низка праць про педагогічну діяльність окремих викладачів кафедри, висвітлена в матеріалах конференцій «Загальне та спеціалізоване фортепіано», де викладачі кафедри описують спогади про плідну діяльність своїх старших колег: Т. Корольова про Марину Мажугу (Корольова, 2021), Н. Лукашенко про Ігоря Гусева (Лукашенко, 2021), К. Фадеєва, І. Єрмаков — Юрія Глуценка (Фадеєва & Єрмаков, 2021), К. Шамаєва

про Наталію Холодну і Тетяну Шаняєву (Шамаєва, 2018; Шамаєва, 2021). Серед інших джерел, у яких порушується питання педагогічної діяльності викладачів кафедри загального фортепіано Київської консерваторії, є також розділ монографії Ю. Зубая про І. Берковича (Zubay, 2025), Т. Омельченко — Ж. Аністратенко-Хурсіну (Омельченко, 2013), Ю. Глуценка — Євгенія Богородського (Глуценко, 2003), а також дотично, у монографії Р. Сулім «Композитор Жанна Колодуб: сторінки життя та творчості» (Сулім, 2017), де авторка монографії у фрагменті інтерв'ю задає Ж. Колодуб питання про значення педагогіки в її житті, оскільки Жанна Колодуб протягом 1960–2025 рр. викладала загальне фортепіано в Київській консерваторії (там само).

З наведених джерел ми розуміємо, що 1950-ті рр. в історії кафедри загального фортепіано залишаються своєрідною «terra incognita» — у загальних працях про кафедру цей період описується переважно лише переліками прізвищ педагогів, котрі розпочали діяльність у цей часовий проміжок, а наявні праці, у яких дотично підіймається педагогічна діяльність певних педагогів кафедри, присвячені постатям, діяльність яких припала на період від 1960-х рр., за виключенням розділу монографії про І. Берковича. Власне заповнення «білих плям» в історії кафедри провідного мистецького вишу України і формує актуальність статті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для з'ясування особливостей функціонування курсу загального фортепіано в Київській консерваторії в 1950-х рр. звернімося до комплексного аналізу архівних документів, що дозволяють реконструювати кадровий склад кафедри та напрями її діяльності. 1950–1951 навчальний рік кафедра розпочала в такому складі: завідувач кафедри, професор Ю. Толпін, доценти: І. Беркович, Є. Фрейкіна, Ц. Сігал, Н. Огієвська, Г. Курковський та викладачі: І. Комаров, Л. Мільман, М. Воскобойнік, Н. Козиненко, О. Пилипенко, Л. Височинська, Г. Патержинська, А. Педченко. Зазначимо, що для деякого з педагогів 1950-ті рр. стали останніми роками праці на кафедрі — Євгенія Фрейкін, будучи сумісником, у 1952 р. залишилася виключно викладачем на основному місці в Київській музичній школі-десятирічці, Муся Воскобойнік, аналогічно працюючи на

основному місці роботи в Київському музичному училищі, у 1959 р. залишилася лише там; Ігор Комаров у 1953 р. перевівся на стаціонар у Ленінградську консерваторію, потім до кінця життя в ній викладав; Цецилія Сігал (1952), Олена Пилипенко (1957) пішли на пенсію після багаторічної праці. Окрім згаданих педагогів, завершила свою діяльність на кафедрі у 1955 р. — Є. Гудзенко (Київська консерваторія, 1942–1963а), у 1958 р. — Н. Козиненко, але відсутність їх особових справ у фонді Київської консерваторії Міського архіву м. Києва унеможливорює визначення причини їх звільнення. На двох останніх зупинимось детальніше.

Цецилія Йосифівна Сігал народилася в Києві в 1889 р. в сім'ї лікарів, рано залишилася сиротою. Після закінчення гімназії 1908 р. вступила на Київські вищі жіночі курси на історико-філологічний факультет. У 1914 р. вона вирішила присвятити своє життя фортепіанному мистецтву, тому 1914 р. вступила у Воронежське музичне училище, яке закінчила за два роки, а в 1916–1920 рр. навчалася в Київській консерваторії, по завершенню якої отримала кваліфікацію «вільного митця». Упродовж життя працювала в музпрофтехнікумі, музичних школах, у роки Другої світової війни — у Киргизькому філіалі Московської консерваторії, після закінчення війни три роки працювала в Чернівецькому музичному училищі. Власне на кафедрі загального фортепіано Ц. Сігал працювала в 1934–1941 рр. (у 1939 р. отримала звання доцента), а потім поновилася з 1948 р. і працювала до 1952 р. (Рис. 1).

Олена Володимирівна Пилипенко народилася 1891 р. в м. Звенигородка. Загальну освіту здобула в місцевій гімназії, а в 1909 р. переїхала в Київ, розпочавши навчання в школі Миколи Лисенка, у його класі. Навчання в Київській консерваторії розпочала в 1913 р., але у зв'язку зі складним матеріальним станом освіти довелося перервати на кілька років, і тому закінчити заклад їй вдалося лише 1923 р., у класі Костянтина Михайлова. Під час навчання в консерваторії і до 1925 р. працювала в консерваторській бібліотеці. Педагогічну діяльність О. Пилипенко розпочала в 1925 р. у музпрофшколі ім. М. Леонтовича викладачем класу загального фортепіано, у 1944 р. розпочала діяльність у Київській консерваторії на кафедрі загального фортепіано. За період роботи

Рис. 1. Цецилія Йосифівна Сігал.

Джерело: Особова справа Цецилії Йосифівни Сігал, зберігається в Міському архіві м. Києва, Ф.810 Київська державна консерваторія Міністерства культури УРСР та її профспілковий комітет. Опис 2. Спр. № 128.

Рис. 2. Олена Володимирівна Пилипенко.

Джерело: Особова справа Пилипенко Олени Володимирівни, зберігається в Міському архіві м. Києва, Ф.810 Київська державна консерваторія Міністерства культури УРСР та її профспілковий комітет. Опис 2. Спр. № 108.

на кафедрі стала співавтором декількох збірок і хрестоматій для курсу загального фортепіано, котрі залишились у рукописах (Рис. 2).

Водночас у 1950-ті рр. педагогічний колектив кафедри суттєво розширився новими викладачами, значна частина з яких плідно працювала на ній далеко не одне десятиліття. Розпочали свою роботу на кафедрі в 1953 р. Стефа Легур, Тетяна Шаняєва, у 1954 р. — за сумісництвом Борис Мілич, у 1955 р. долучився до складу кафедри Микола Сільванський, у 1959 р. — Павло Батюшков, Зоя Йовенко, Олена Барченкова, Марина Білецька (Мажуга). Певною мірою епізодичною роботою на цій кафедрі стала для Ії Царевич, Ази Рощиної, Наталії Вітте, котрі мали педагогічне навантаження на секції спеціалізованого фортепіано кафедри, але в майбутньому (з 1960-х і до початку 2000-х рр.) вони реалізували себе на інших кафедрах Київської консерваторії. Загалом 1950-ті рр. відзначились розширенням викладацького складу кафедри, передумовою чого стало збільшення кількості годин, внаслідок збільшення кількості тижневих занять у композиторів з 1 до 1,5 год. (1954 рік), вокалістів (з 1957 р.) та введення в навантаження педагогів кафедри занять із фортепіано студентів новоствореної в 1958 р. музично-педагогічної кафедри.

Упродовж 1950-х рр. на кафедрі фортепіанну підготовку здобували студенти, які в другій половині ХХ — на початку ХХІ ст. стали знаковими постатями української музичної культури, серед них: цимбаліст — Олександр Незовибатько (клас загального фортепіано М. Сільванського), гобоїст Олександр Безуглий (клас П. Ставінської); оперні співачки — Клавдія Радченко (клас І. Берковича), Євгенія Мірошніченко (клас Н. Огієвської), бандуристи — Анатолій Грицай, Анатолій Маціяка (клас О. Пилипенко); баяністи — Микола Різоль (клас Л. Мільмана), Віктор Дяченко (клас П. Ставінської), Григорій Глотко (клас З. Ліхтман); диригент — Ігор Блажков (клас Г. Курковського); флейтист Володимир Турбовський (клас П. Батюшкова); музикознавці — Тетяна Бондаренко (клас Ю. Толпіна), Галина Фількевич, Тамара Нехода (клас І. Берковича). Окремо слід виділити композиторів, які в історію української музики увійшли і як автори фортепіанних творів, тому внесок їх викладачів з фортепіано є особливо цінним — це Олександр Білаш, Леонід Грабовський (клас Р. Круглої); Володимир Верменич, Віталій Годзяцький, Володимир Губа (клас Ю. Толпіна); Валерій Подвала (клас Г. Курковського), Володимир Тилик (клас І. Берковича).

Протягом 1950-х рр. основна діяльність кафедри була спрямована на методичну роботу,

котра полягала в оновленні наявних програм, програмних вимог, введенні в них нових творів українських та зарубіжних композиторів. Показово в цьому руслі навести конкретні річні програмні норми, затверджені кафедрою в 1950 р.:

Для студентів вокального та оркестрового факультетів — 4 етюди, 2 поліфонії, 1 велика форма, 3 п'єси різного характеру, 4 акомпанементи.

Для студентів теоретико-композиторського факультету — 4 етюди, 2 поліфонії, 2 крупні форми, 4 п'єси, 2 п'єси для самостійного вивчення.

Для студентів диригентсько-хорового факультету — 4 етюди, 4 поліфонії, 1 крупна форма, 2 п'єси, 4 акомпанементи, 2 п'єси для самостійної роботи.

Тоді ж було затверджено й екзаменаційні вимоги для студентів різних факультетів:

Оркестровий та вокальний факультети:

- іспит з I на II курс — 2 твори різного характеру, 1 акомпанемент або ансамбль, читання з аркуша;
- іспит з II на III курс — 2 твори різного характеру, 1 акомпанемент, читання з аркуша;
- іспит з III на IV курс — поліфонічний твір, 1 п'єса, 1 акомпанемент, читання з аркуша, транспонування;
- на закінчення курсу загального фортепіано — поліфонічний твір, твір великої форми, 1 п'єса, 1 акомпанемент, читання з аркуша та транспонування.

Диригентсько-хоровий факультет на всіх курсах: 1 поліфонічний твір, 1 крупна форма, 1 п'єса, 1 акомпанемент хорового твору, читання з листа, транспонування.

Теоретико-композиторський факультет на всіх курсах: 1 поліфонічний твір, 1 крупна форма, 2 п'єси різного характеру, читання з аркуша, транспонування (Київська Консерваторія, 1942–1963с).

Створення в 1958 р. музично-педагогічної кафедри потребувало від кафедри загального фортепіано також розробки програмних творів з фортепіано для студентів новоствореної кафедри. Ця місія була доручена Б. Міличу та Р. Круглій, які запропонували схвалені кафедрою вимоги:

Упродовж року студенти музично-педагогічного факультету з фортепіано мали пройти:

2 поліфонічні твори, 2 твори крупної форми, 6 п'єс, 8 етюдів;

На іспитах взимку виконати: етюд, поліфонію, 2 п'єси або частину сонати; весною — етюд, твір крупної форми, п'єсу, поліфонічний твір.

Далі доцільно навести весь значний масив репертуарних збірок, котрий редагували, укомплектували або систематизували педагоги кафедри в 1950-х рр. Упродовж 1950–1953 рр. бригада в складі Ю. Толпіна, І. Берковича, Н. Огієвської, О. Пилипенко, М. Воскобойнік уклала чотири збірки творів для кожного курсу загального фортепіано консерваторій (оркестрового та вокального факультетів, з першого по четвертий курс). Усі збірки мали такі розділи: фортепіанні п'єси, сонати, сонатини, варіації, поліфонічні твори, етюди, акомпанементи.

У ті ж роки Н. Козиненко та Л. Мільман уклали чотири збірки фортепіанних ансамблів для кожного курсу. Окремо слід згадати, що діяльність Л. Мільмана полягала також у перекладенні творів світової й української музики для фортепіанного ансамблю. Таким чином, у згадані вище збірки ансамблів неодноразово входили його авторські транскрипції (наприклад, у збірці для III курсу був переклад твору «Танок» Я. Степового, у збірці для IV курсу — «Ранок» Е. Гріга). Потім у наступні роки на засіданнях кафедри були представлені збірки виключно з транскрипцій Л. Мільмана. Зокрема, у 1954 р. — «Дев'ять перекладів творів українських композиторів (у тому числі оперних та хорових) для фортепіано в чотири руки та для двох фортепіано». До цієї збірки Л. Мільман взяв твори М. Лисенка («Момент розпачу», Елегія»), С. Гулака-Артемовського («Козачок» з опери «Запорожець за Дунаєм»), А. Штогаренка («В'ється шлях по степах»), К. Данькевича («Гопак» з опери «Богдан Хмельницький») та деякі твори Ю. Мейтуса. Ансамблістом при демонстрації цієї збірки Л. Мільмана став І. Беркович. У 1955 р. Л. Мільман створив «Переклад народних пісень для фортепіано в 4 руки» (навчальний посібник для загального курсу фортепіано консерваторій), куди увійшли албанські, болгарські, чеські, угорські, польські, індійські, китайські народні пісні.

Серед інших нотних збірок, укладених викладачами кафедри загального фортепіано в 1950-х рр.: «Підручник із загального фортепіано для I і II курсів музичного училища» (1954 р., уклали Ю. Толпін, І. Беркович, Н. Огієвська), «Збірник творів для загального курсу фортепіано для III і IV курсу музичних училищ, вокального та оркестрового відділів» (1955 р., уклали Ю. Толпін, І. Беркович, Н. Огієвська, Р. Кругла, до збірки увійшло 120 творів). Ю. Толпін у співавторстві з І. Берковичем упродовж 1956–1959 рр. уклали три збірки фортепіанних етюдів для дитячих музичних шкіл (перша — для 1–3 класів, друга — 4–5, третя — 5–7).

Якщо при укладанні вище наведених збірок педагоги побіжно займались педагогічною редакцією вибраної нотної літератури, то методична робота викладачів кафедри неодноразово полягала виключно в систематизації нотної літератури, де подавався бібліографічний опис вибраної літератури. До такого типу методичної роботи належать: «Систематизований репертуарний список творів для фортепіано українських класиків та радянських композиторів для I–III курсів» (доповнення до програм історико-теоретичного, композиторського, диригентського факультетів, 1959 р., уклала Р. Кругла, список складався зі 158 творів); «Список хороших творів української та радянської класики для курсу загального фортепіано» (доповнення до програм II курсу диригентсько-хорового факультету) — методична робота викладача З. Ліхтман (1952 р.); «Систематизований рекомендаційний список акомпанементів з анотаціями та бібліографією для III–IV курсів вокального факультету консерваторій» (1954 р., уклали Н. Козиненко та С. Легур) та кілька інших подібних праць.

Означений у статті десятилітній період історії кафедри припав на розквіт композиторської діяльності двох яскравих її представників — педагогів І. Берковича та М. Сільванського. Хоча їхня творчість не обмежується репертуаром курсу загального фортепіано, упродовж 1950-х рр. на засіданнях кафедри вони представляли свої творчі доробки, котрі позиціювали себе саме як репертуар курсу загального фортепіано консерваторій. У 1956 р. І. Беркович представив авторські

фортепіанні ансамблі опус 30. М. Сільванський виконував у 1957 р. на засіданні кафедри «Концертну фантазію на теми революційних пісень» для двох фортепіано, котра була рекомендована як репертуар спеціалізованого фортепіано (виконував разом з власною студенткою), у 1958 р. на розгляд членів кафедри М. Сільванським був представлений «Козачок», твір, який на засіданні кафедри 15.12.1959 р. Микола Сільванський виконував у дуєті з викладачкою кафедри спеціального фортепіано Радою Лисенко у чотири руки (Київська Консерваторія, 1942–1963d) — його члени кафедри рекомендували як репертуар II курсу для студентів-теоретиків. Перший авторський концерт у стінах консерваторії М. Сільванський дав у 1959 р., участь у ньому брали учні музичної школи-десятирічки, студенти та педагоги консерваторії, а репертуар представляв музику різноманітних складів і форм (Рис. 3).

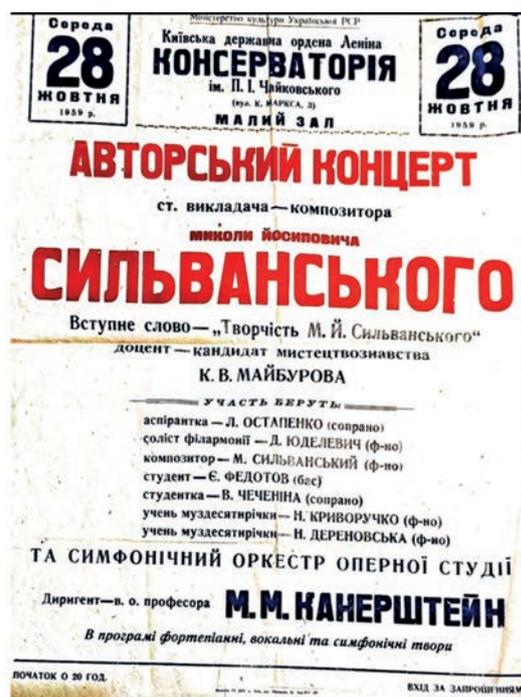

Рис. 3. Афіша авторського концерту Миколи Сільванського в Малому залі Київської консерваторії 28.10.1959 р.

Джерело: Особова справа Миколи Сільванського Ф. 968 Опис 1. (1916–1985). Сільванський Микола Йосипович. Спр. № 100 Матеріали педагогічної діяльності, зберігається в Центральному державному архіві-музеї літератури та мистецтва.

Іншим різновидом методичної роботи викладачів кафедри в той період були доповіді, присвячені різним аспектам виховання студентів

у класі загального фортепіано, котрі педагоги кафедри представляли на кафедральних засіданнях. Серед них: доповіді З. Ліхтман «Значення вітчизняної поліфонії в роботі в класах загального фортепіано» (1950), «Значення поліфонічних творів у загальному курсі фортепіано у студентів диригентсько-хорового факультету консерваторій» (1955); П. Ставінської «Педагогічне значення творів радянських композиторів в обсязі курсу загального фортепіано» (1951), «Методи виховання навичок читання з листа в роботі зі студентами оркестрового та вокального факультетів» (1955) тощо. Кафедра загального фортепіано була відкрита до співпраці з представниками інших кафедр, свідченням цього є доповідь професора кафедри спеціального фортепіано Костянтина Михайлова «Великий Моцарт», зачитана й обговорена безпосередньо доповідачем на засіданні кафедри в 1956 р., у 1959 р. професор кафедри Арнольд Янкелевич двічі брав участь у засіданнях кафедри загального фортепіано представляючи свої напрацювання за темою «Робота піаніста над кантиленними творами» (першу зустріч А. Янкелевич зачитував доповідь три години, наступну — чотири) (Київська Консерваторія, 1942–1963е). Також виявом співпраці з іншими кафедрами консерваторії може стати факт проведення спільного засідання кафедри загального фортепіано й кафедри народних інструментів (за участі Марка Геліса) в 1959 р., на якому обговорювалась успішність студентів кафедри народних інструментів у курсі загального фортепіано. Головою засідання був професор М. М. Геліс, з викладачів кафедри загального фортепіано присутніми були ті, хто мав у навантаженні студентів кафедри «народні інструменти», — П. Ставінська, Л. Мільман, Г. Паторжинська, С. Легур (Київська Консерваторія, 1942–1963b). До речі, в окремих протоколах кафедри за 1950-ті рр. фігурують як запрошені слухачі засідань — Ніна Лоб (завідувач відділу загального фортепіано Київського музичного училища) та аспірантка консерваторії Кіра Шамаєва (у 1958 р.), педагогічна діяльність якої на цій кафедрі розпочалася в 1960 р.

Особливо цікавим було засідання кафедри загального фортепіано (Київська Консерваторія,

1942–1963f) в 1954 р. за участі викладача кафедри композиції Юрія Щуровського, на якому він представляв 15 авторських фортепіанних творів, котрі ще не надавались видавництву («Пісня», «Дума», два Романси, «Чеська пісня», «Мазурка», поліфонічні твори). Цей доробок Ю. Щуровського позиціонував себе саме як репертуар курсу загального фортепіано. Позитивні відгуки на ці твори залишили І. Беркович, З. Ліхтман, М. Воскобойнік, а Ю. Толпін підняв питання на рівні дирекції консерваторії про публікацію цих творів Ю. Щуровського.

1950-ті рр. в історії кафедри загального фортепіано позначились також значною виконавською діяльністю окремих педагогів. Свідченням чого є окремі сольні концерти, що виконувались на засіданнях кафедри. Зокрема, у 1954 р. Л. Ковтуненко представила перед колегами таку програму (Київська Консерваторія, 1942–1963g):

1. Л. Бетховен. Соната № 2 (всі частини);
2. Ф. Ліст. «Долина Обермана»;
3. Л. Ревуцький. Прелюдії оп. 4 № 1,3, оп. 7 № 1, Гумореска;
4. Я. Степовий. Три прелюдії, Танок ля мажор, до мажор.

Програма сольного кафедрального концерту С. Легур у 1958 р. містила:

1. Л. Бетховен. Соната № 11.
2. С. Ляпунов. Дві прелюдії.
3. М. Дремлюга. Прелюд з циклу «Зима».
4. Д. Шостакович. Два фантастичні танці.
5. Дж. Верді – Ф. Ліст. «Трубадур».

Неодноразово сольні концерти на кафедрі впродовж 1950-х рр. давали також Т. Шаняєва, А. Педченко та Г. Паторжинська. Але найбільш плідною в цей часовий проміжок, серед членів кафедри, була виконавська діяльність І. Царевич, яка в 1957 р. давала сольний концерт у Малому залі консерваторії, а протягом 1958 р. нею було виконано на різних заходах три концерти для фортепіано з оркестром (Концерт № 1 С. Прокоф'єва, Концерт № 2 П. Чайковського, «Слов'янський» концерт Б. Лятошинського) та цикл із 24 прелюдій С. Рахманінова. У 1959 р., окрім насиченої концертної діяльності власне на публіці, І. Царевич було зроблено фондовий запис Концерту № 5 для фортепіано з оркестром Л. Бетховена.

Частина педагогів кафедри поєднувала викладацьку діяльність з концертмейстерською. Найпоказовішою в цьому руслі у цей період є діяльність Г. Паторжинської, яка часто була концертмейстером на концертах оперного співака, викладача Київської консерваторії — Івана Паторжинського.

Виконавську діяльність педагогів кафедри загального фортепіано репрезентують також і «збірні» концерти. Наприклад, у 1956 р. викладачі кафедри організували концерт, присвячений 200-річчю В. А. Моцарта. Програма включала різножанрову музику видатного австрійського композитора: Фантазію до мінор виконував фортепіанний ансамбль у складі Ю. Толпіна та І. Берковича; Адажію та вальси — Т. Шаняєва; Сонату фа мажор — М. Сільванський, Сонату до мажор для скрипки і фортепіано — М. Воскобойнік (фортепіано) та Червінський (скрипка) (Київська Консерваторія, 1942–1963h). Слід зазначити, що в протоколі №17 засідання кафедри загального фортепіано Київської консерваторії від 30.03.1956 р. зазначається лише прізвище виконавця (Червінський), ім'я, на жаль, не вдалося ідентифікувати.

Цікавим за своєю програмою також є концерт педагогів кафедри загального фортепіано, проведений у 1957 р. в Малому залі консерваторії. Програма включала:

1. В. Косенко. Гавот сі мінор, «Сарабанда», «Курганта» (виконувала Г. Паторжинська).
2. В. Косенко. Етюд фа дієз мінор, «Поєма-Легенда». М. Дремлюга. Прелюдія. Д. Шостакович. Два фантастичні танці (С. Легур).
3. С. Прокоф'єв. Соната № 4 (Т. Шаняєва).
4. І. Беркович. Прелюд і Скерцо для двох фортепіано. А. Бабаджанян – О. Арутюнян. Вірменська рапсодія (І. Беркович і Ю. Толпін).
5. М. Сільванський. Українське Скерцо, Пісня, Токата (автор).
6. М. Сільванський. Концертна фантазія на теми революційних пісень для двох фортепіано (Ю. Толпін та автор).

Доречно згадати, що на цьому концерті були присутні такі провідні піаністи-педагоги Київської консерваторії, як Лев Вайнтрауб, Рада Лисенко, Яків Фастовський.

Рис. 4. Афіша концерту педагогів кафедри загального фортепіано 16.11.1957 р. (ймовірно, у концерті І. Царевич участі не брала, адже в письмовому додатку з програмою концерту її прізвище не фігурувало).

Джерело: Особова справа Миколи Сільванського Ф. 968 Опис 1. (1916–1985). Сільванський Микола Йосипович. Спр. № 100 Матеріали педагогічної діяльності, зберігається в Центральному державному архіві-музеї літератури та мистецтва.

Таким чином, виконавська активність педагогів кафедри в 1950-х рр. постає як важлива складова їхньої професійної реалізації, що гармонійно доповнювала викладацьку та методичну роботу.

Висновки. Дослідження діяльності кафедри загального фортепіано Київської консерваторії в 1950-х рр. дозволило виявити малодосліджені аспекти функціонування цього підрозділу вищого мистецького закладу. Особливої уваги заслуговує створення великого корпусу навчальних і репертуарних збірок, які сприяли систематизації курсу загального фортепіано для різних факультетів. Виявлена міжкафедральна співпраця засвідчує відкритість викладачів до обміну професійним досвідом. Значущою є також концертна активність педагогів, що поєднувалася з викладацькою та методичною роботою, формуючи комплексну модель фахівця. Залучення архівних джерел дозволило відновити маловідомі сторінки історії, ввести до наукового обігу нові факти та імена. Усе це дозволяє розширити уявлення про зміст і значення курсу загального фортепіано в контексті музичної освіти 1950-х рр.

Список посилань

- Глущенко, Ю. (2003). Богородський Євгеній Валерійович — піаніст, педагог, доцент. *Науковий вісник НМАУ*, (30, ч. 1). 270.
- Гуральник, Н. П. (2021). *Українська фортепіанна школа ХХ століття в контексті розвитку музичної педагогіки: історико-методологічні та теоретико-технологічні аспекти* [монографія] (2-ге вид., виправл.). НПУ.
- Давидовський, К. Ю. (2012). *Творча діяльність Київського інституту музики ім. Р. М. Глієра у формуванні культурно-мистецького середовища Києва (1991–2010 рр.)* [Дисертація кандидата мистецтвознавства, НАКККиМ]. Google Scholar. <https://shorturl.at/1EkH8>
- Йовенко, З., Колодуб, Ж., & Магомедбекова, Н. (2013). Кафедра загального та спеціалізованого фортепіано. У В. Рожок (Упоряд.), *Національній музичній академії України імені П. І. Чайковського 100 років* (сс. 334–339). Музична Україна.
- Київська консерваторія. (1942–1963а). [*Протоколи засідань кафедри загального фортепіано*], (номер за реєстром 2823, Фонд 810, Оп. 3, Спр. 449.), Міський архів Києва, Київ, Україна.
- Київська консерваторія. (1942–1963б). [*Протоколи засідань кафедри загального фортепіано*], (номер за реєстром 2823, Фонд 810, Оп. 3, Спр. 607.), Міський архів м. Києва, Київ, Україна.
- Київська консерваторія. (1942–1963с). [*Протокол № 4 засідання кафедри загального фортепіано від 27.10.1950 р.*], (номер за реєстром 2823, Фонд 810, Оп. 3, Спр. 239.), Міський архів м. Києва, Київ, Україна.
- Київська консерваторія. (1942–1963д). [*Протокол № 10*], (номер за реєстром 2823, Фонд 810, Оп. 3, Спр. 652.), Міський архів м. Києва, Київ, Україна.
- Київська консерваторія. (1942–1963е). [*Протоколи № 6 та № 7 засідання кафедри загального фортепіано (листопад 1959 р.)*], (номер за реєстром 2823, Фонд 810, Оп. 3, Спр. 652.), Міський архів м. Києва, Київ, Україна.
- Київська консерваторія. (1942–1963ф). [*Протокол № 13 засідання кафедри загального фортепіано від 19.02.1954 р.*], номер за реєстром 2823 (Фонд 810, Оп. 3, Спр. 344.), Міський архів м. Києва. Київ, Україна.
- Київська консерваторія. (1942–1963г). [*Протокол № 10 засідання кафедри загального фортепіано від 26.11.1954 р.*], (номер за реєстром 2823, Фонд 810, Оп. 3, Спр. 398.), Міський архів м. Києва, Київ, Україна.
- Київська консерваторія. (1942–1963г). [*Протокол № 17 засідання кафедри загального фортепіано Київської консерваторії від 30.03.1956 р.*], (номер за реєстром 2823, Фонд 810, Оп. 3, Спр. 501.), Міський архів м. Києва, Київ, Україна
- Київська консерваторія. (1942–1963і). [*Особова справа Пилипенко Олени Володимирівни*], (номер за реєстром 2823, Фонд 810, Оп. 2, Спр. 108.), Міський архів м. Києва, Київ, Україна
- Київська консерваторія. (1942–1963ж). [*Особова справа Сігал Цецилії Йосифівни*], (номер за реєстром 2823, Фонд 810, Оп. 2, Спр. 128.), Міський архів м. Києва, Київ, Україна.
- Корольова, Т. В. (2021). Марина Мажуга: самовіддане служіння справі виховання творчої молоді. В Т. А. Омельченко (Ред.-Упор.), *Загальне та спеціалізоване фортепіано: досягнення та перспективи: Збірник науково-методичних праць викладачів* (Вип. 2, с. 16–19). НМАУ.
- Лашенко, А. П. (Авт.-Упоряд.). (2004). *Історія та сучасність: До 90-річчя Національної музичної академії України ім. П. І. Чайковського*. Музична Україна.
- Лукашенко, Н. О. (2021). Музика була смисловим стрижнем його життя: Ігор Гусєв. В Т. А. Омельченко (Ред.), *Загальне та спеціалізоване фортепіано: досягнення та перспективи: Збірник науково-методичних праць викладачів* (Вип. 2, сс. 20–23). НМАУ.
- Омельченко, Т. (2013). Науково-педагогічна діяльність піаністки Жанни Хурсіної в Київській консерваторії 1970–1990-х років. *Часопис Національної музичної академії України ім. П. І. Чайковського*, 4(21), 130–138.
- Рощина, Т. О., & Ринденко, О. В. (Упоряд.). (2013). *Київська фортепіанна школа. Імена та часи: Монографія* (О. В. Сахарова & О. Є. Степанюк, Ред.). НМАУ ім. П. І. Чайковського.
- Сільванський Микола Йосипович. (1916–1985). (Спр. № 100, Ф. 968. Опис 1), Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва, Київ, Україна.
- Сулім, Р. А. (2017). *Композитор Жанна Колодуб: сторінки життя та творчості: Монографія*. ПВП Видавничий дім «Еллада».
- Фадєєва, К. В., & Єрмаков, В. В. (2021). Наукові рефлексії музиканта, піаніста, педагога Юрія Глущенка. В Т. Омельченко (Ред.-Упор.), *Загальне та спеціалізоване фортепіано: досягнення та перспективи: Збірник науково-методичних праць викладачів* (Вип. 2, с. 27–36). НМАУ.
- Фадєєва, К. В., & Шамаєва, К. І. (2013). З історії кафедри загального та спеціалізованого фортепіано НМАУ ім. П. І. Чайковського. *Часопис Національної музичної академії України ім. П. І. Чайковського*, 1(18), 122–137.

- Шамаєва, К. І. (2018). До біографії Наталії Григорівни Холодної. Т. А. Омельченко (Ред.), *Загальне та спеціалізоване фортепіано: досягнення та перспективи: Збірник науково-методичних праць викладачів* (Вип. 1, с. 116–122). НМАУ.
- Шамаєва, К. І. (2021). Пам'ять серця: Тетяна Шаняєва. Т. А. Омельченко (Ред.-Упор.), *Загальне та спеціалізоване фортепіано: досягнення та перспективи: Збірник науково-методичних праць викладачів* (Вип. 2, сс. 11–15). НМАУ.
- Zubai, Y. (2025). Piano Work of Isaac Bercovich: Genre-Stylistic, Performing, Pedagogical Aspects. In N. Lebedeva (Ed.), *Enhancing music education with innovative tools and techniques* (pp. 209–234). IGI Global Scientific Publishing. <https://doi.org/10.4018/979-8-3693-8432-9.ch009>

References

- Hlushchenko, Yu. (2003). Bogorodsky, Yevgeny Valeryevich — pianist, teacher, associate professor. *Naukovyi visnyk NMAU*, (30, part 1). 270. [In Ukrainian].
- Huralnyk, N. P. (2021). *Ukrainian piano school of the XX century in the context of the development of music pedagogy: historical-methodological and theoretical-technological aspects* [monograph] (2nd ed., rev.). NPU. [In Ukrainian].
- Davydovskiy, K. Yu. (2012). *Creative activity of the R. M. Glier Kyiv Institute of Music in shaping the cultural and artistic environment of Kyiv (1991–2010)* [Candidate of Art History thesis, National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts]. Google Scholar. <https://shorturl.at/1EkH8>. [In Ukrainian].
- Yovenko, Z., Kolodub, Zh., & Mahomedbekova, N. (2013). Department of General and Specialized Piano. In V. Rozhok (Ed.), *Natsionalnii muzychnii akademii Ukrainy imeni P. I. Chaikovskoho 100 rokiv* (pp. 334–339). Muzychna Ukraina. [In Ukrainian].
- Kyiv Conservatory. (1942–1963a). [*Protocol of meetings of the General Piano Department*], (register number 2823, Fund 810, Op. 3, Case 449.), Kyiv City Archives, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
- Kyiv Conservatory. (1942–1963b). [*Protocol of meetings of the General Piano Department*], (register number 2823, Fund 810, Op. 3, Case 607.), Kyiv City Archives, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
- Kyiv Conservatory. (1942–1963c). [*Protocol No. 4 of the meeting of the Department of General Piano dated October 27, 1950*], (register number 2823, Fund 810, Op. 3, Case 239), Kyiv City Archives, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
- Kyiv Conservatory. (1942–1963d). [*Protocol No. 10*], (register number 2823, Fund 810, Op. 3, Case 652.), Kyiv City Archives, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
- Kyiv Conservatory. (1942–1963e). [*Protocol No. 6 and No. 7 of the meeting of the Department of General Piano (November 1959)*], (register number 2823, Fund 810, Op. 3, Case 652), Kyiv City Archives, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
- Kyiv Conservatory. (1942–1963f). [*Protocol No. 13 of the meeting of the General Piano Department dated February 19, 1954*], register number 2823 (Fund 810, Op. 3, Case 344), Kyiv City Archives. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
- Kyiv Conservatory. (1942–1963g). [*Protocol No. 10 of the meeting of the General Piano Department dated November 26, 1954*], (register number 2823, Fund 810, Op. 3, Case 398), Kyiv City Archives, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
- Kyiv Conservatory. (1942–1963). [*Protocol No. 17 of the meeting of the General Piano Department of the Kyiv Conservatory dated March 30, 1956*], (register number 2823, Fund 810, Op. 3, Case 501), Kyiv City Archives, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
- Kyiv Conservatory. (1942–1963i). [*Personal file of Olena Volodymyrivna Pylypenko*], (register number 2823, Fund 810, Op. 2, Case 108.), Kyiv City Archives, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
- Kyiv Conservatory. (1942–1963j). [*Personal file of Sigal Tsecilia Yosifivna*], (register number 2823, Fund 810, Op. 2, Case 128.), Kyiv City Archives, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
- Korolova, T. V. (2021). Maryna Mazhuga: dedicated service to the educating of creative youth. In T. A. Omelchenko (Ed.), *Zahalne ta spetsializovane fortepiano: dosiahnennia ta perspektyvy: Collection of scientific and methodological works by teachers* (Issue 2, pp. 16–19). NMAU. [In Ukrainian].
- Lashchenko, A. P. (Author-Compiler). (2004). *History and Modernity: On the 90th Anniversary of P. I. Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine*. Muzychna Ukraina. [In Ukrainian].
- Lukashenko, N. O. (2021). Music was the core of his life: Ihor Husiev. In T. A. Omelchenko (Ed.), *Zahalne ta spetsializovane fortepiano: dosiahnennia ta perspektyvy: Collection of Scientific and Methodological Works by Teachers* (Issue 2, pp. 20–23). NMAU. [In Ukrainian].
- Omelchenko, T. (2013). Scientific and pedagogical activities of pianist Zhanna Khursina at the Kyiv Conservatory in the 1970s–1990s. *Chasopys Natsionalnoi muzychnoi akademii Ukrainy im. P. I. Chaikovskoho*, 4(21), 130–138. [In Ukrainian].

- Roshchyna, T. O., & Ryndenko, O. V. (Eds.). (2013). *Kyiv Piano School. Names and Times: Monograph* (O. V. Sakharova & O. Ye. Stepaniuk, Eds.). P. I. Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine. [In Ukrainian].
- Silvanskyi Mykola Yosypovych*. (1916–1985). (Ref. No. 100, F. 968. Description 1), Central State Archive-Museum of Literature and Art, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
- Sulim, R. A. (2017). *Kompozytor Zhanna Kolodub: storinky zhyttia ta tvorchosti: Monograph*. PVP Publishing House “Ellada.” [In Ukrainian].
- Fadieieva, K. V., & Yermakov, V. V. (2021). Scientific reflections of musician, pianist, and teacher Yuri Hlushchenko. In T. Omelchenko (Ed.), *Zahalne ta spetsializovane fortepiano: dosiahnennia ta perspektyvy: Collection of scientific and methodological works by teachers* (Issue 2, pp. 27–36). NMAU. [In Ukrainian].
- Fadieieva, K. V., & Shamaieva, K. I. (2013). From the history of the Department of General and Specialized Piano at P. I. Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine. *Chasopys Natsionalnoi muzychnoi akademii Ukrainy im. P. I. Chaikovskoho*, 1(18), 122–137. [In Ukrainian].
- Shamaieva, K. I. (2018). On the biography of Nataliia Hryhoriivna Kholodna. T. A. Omelchenko (Ed.), *Zahalne ta spetsializovane fortepiano: dosiahnennia ta perspektyvy: Collection of Scientific and Methodological Works by Teachers* (Issue 1, pp. 116–122). NMAU. [In Ukrainian].
- Shamaieva, K. I. (2021). Memory of the heart: Tetiana Shaniaieva. T. A. Omelchenko (Ed.), *Zahalne ta spetsializovane fortepiano: dosiahnennia ta perspektyvy: Collection of scientific and methodological works by teachers* (Issue 2, pp. 11–15). NMAU. [In Ukrainian].
- Zubai, Y. (2025). Piano Work of Isaac Bercovich: Genre-Stylistic, Performing, Pedagogical Aspects. In N. Lebedeva (Ed.), *Enhancing music education with innovative tools and techniques* (pp. 209–234). IGI Global Scientific Publishing. <https://doi.org/10.4018/979-8-3693-8432-9.ch009>. [In English].

Отримано: 19.12.2025
Прийнято до друку: 12.01.2026

Ю. М. Зубай

доктор філософії, викладач загального фортепіано, Київська муніципальна академія музики ім. Р. Глієра, м. Київ, Україна

Y. Zubai

Doctor of Philosophy, General Piano Teacher, R. Glier Kyiv Municipal Academy of Music, Kyiv, Ukraine